

PRIKAZ SKALE ANKSIOZNOSTI ZA DJECU

ANITA VULIĆ-PRTORIĆ
IZABELA SORIĆ
VLADIMIR TAKŠIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 159.07+159.922.7
Stručni članak
Professional paper

Primljeno
: 1998-10-15
Received

U radu su prikazani prvi rezultati primjene Skale anksioznosti AFS Wiczerkowskog i sur. (1973.) koja je konstruirana po uzoru na skale za ispitivanje anksioznosti kod djece MAS, CMAS i TASC. Skala AFS ispituje anksioznost djece u dobi od 9 do 16 godina i to 3 osnovna aspekta doživljavanja (3 subskale): anksioznost u ispitnoj situaciji, opća anksioznost, nezadovoljstvo školom. Sastavni dio AFS je i subskala socijalne poželjnosti ili lie-skala.

Želeći provjeriti valjanost ovog instrumenta i na našoj populaciji primijenjen je hrvatski prijevod ovog upitnika na uzorku od 701 učenika petih razreda osnovne škole. Rezultati provedenog istraživanja pokazuju da sve četiri skale upitnika AFS, iako ponešto skraćene u odnosu na originalne, imaju zadovoljavajuće metrijske karakteristike na našoj populaciji.

KLJUČNE RIJEČI: anksioznost, metrijske karakteristike, AFS

Uvod

Pretpostavka za proučavanje anksioznosti, kao i za sve pojave u psihologiji, jest postojanje instrumenata za njeno ispitivanje. Intenzivnije bavljenje konceptom anksioznosti kod djece pratimo poslije 1952. godine kada su Mandler i Sarason (1952, prema Sarason 1960) objavili rezultate istraživanja

o povezanosti straha od ispitivanja i postignuća na testovima inteligencije i vrste upute koja se daje. Tom prilikom korišten je TAQ - *Test Anxiety Questionnaire*. Kako je ova skala bila namijenjena uglavnom studentskoj populaciji, Sarason (1960) je kasnije priredio i dvije skale namijenjene isključivo djeci. Jedna je predviđena za procjenu i mjerenje opće anksioznosti - *General Anxiety Scale for Children*, skraćeno GASC, a druga mjerenju ispitne anksioznosti - *Test Anxiety Scale for Children*, TASC. Skala GASC ima 42 pitanja, a TASC 30 pitanja. Skale se primjenjuju na taj način da ispitivač nakon upute čita pitanja, a ispitanici odgovaraju sa "da" ili "ne".

Na sličnom principu sastavljene su i druge skale za samoprocjenu i procjenu anksioznosti. Razlike koje postoje među njima nastaju zbog različitih teorijskih orijentacija njihovih autora, a razlikuju se i po dužini, faktorima kojima pridaju veću važnost u mjerenju anksioznosti, po namjeni, po uzrastu ispitanika kojima su primjerene. Tako je jedan od najpoznatijih pokušaja da se kvantificira anksioznost onaj iz 1953. godine kada je objavljena čuvena Skala manifestne anksioznosti - *Iowa Manifest Anxiety Scale*, MAS, autorice R.G. Taylor. Sastavljena je od 50 tvrdnji preuzetih iz upitnika Minnesota Multiphasic Personality Inventory, MMPI. Smatra se da je to najčešće upotrebljavani instrument za mjerenje anksioznosti odraslih osoba. Za primjenu na dječjoj populaciji priredili su je Castaneda, McCandless i Palermo 1956. godine (prema Martin, 1988) nazvavši je *Children's Manifest Anxiety Scale*, CMAS.

Reviziju skale CMAS učinili su Reynolds i Richmond 1981. godine (prema Hughes 1988) dobivši skalu koja predstavlja opću mjeru kroničnog stanja anksioznosti kod djeteta - *Revised Child Manifest Anxiety Scale*, RCMAS. Faktorska analiza dala je tri faktora anksioznosti koje su autori nazvali: fiziološka anksioznost (Physiological Anxiety), briga i pretjerana osjetljivost (Worry and Oversensitivity), problemi koncentracije uzrokovani anksioznošću (Concentration Anxiety). Sastavni dio skale je i lie-skala.

Godine 1966. Phillips (1972) je razvio skalu *School Anxiety Scale* (SAS) od itema izdvojenih iz skala TASC (26 od 30 pitanja), *Achievement Anxiety Scale* (AAT) Alperta i Habera, *Audience Anxiety Scale* i drugih skala ličnosti s idejom da kreira instrument za ispitivanje opće školske anksioznosti. Skala ima 74 pitanja koja su više situacijski orijentirana. Faktorskom analizom SAS-a izolirani su faktori: strah od negativne evaluacije od drugih, strah od pisanja testova, manjak samopouzdanja prilikom ispunjavanja očekivanja drugih (posebno učitelja) i fiziološke reakcije povezane s niskom tolerancijom na stres.

Spielberger (1972) je razvio nove instrumente za ispitivanje anksioznosti u skladu sa svojim teorijskim postavkama. Naime, Spielberger smatra da je pri ispitivanju anksioznosti neophodno praviti distinkciju između anksioznosti kao stanja i anksioznosti kao crte. Tako je 1970. nastala skala *State-Trait Anxiety Inventory for Children* STAIC (Spielberger, Gorsuch & Lushene, prema Spielberger 1972).

Wieczerkowski i suradnici (1973) su konstruirali skalu za djecu od 50 tvrdnji koja ispituje tri aspekta anksioznosti: opću ili manifestnu anksioznost, anksioznost u ispitnoj situaciji i nezadovoljstvo školom. Većina tvrdnji u ovoj skali preuzeta je iz skala MAS (*Manifest Anxiety Scale*), CMAS (*Children Manifest Anxiety Scale*) i TASC (*Test Anxiety Scale for Children*).

Gillis je (1980, prema Martin 1988) sastavio upitnik anksioznosti CAS - *Child Anxiety Scale* namijenjen osnovnoškolskoj djeci (6-12 godina) koji je poznat po svojoj jednostavnosti i privlačnosti za djecu: uputa za ispunjavanje upitnika snimljena je na audio - vrpci, odgovori se upisuju u kružice različite boje, a umjesto brojeva ispred svake tvrdnje nalaze se različite sličice. Uz upitnik autor navodi i rezultate većeg broja istraživanja koji govore o dobrim metrijskim karakteristikama tog upitnika.

Zatz i Chassin (1985) su 1983. godine razvili skalu samoprocjene za djecu - *The Children's Cognitive Assessment Questionnaire* (CCAQ). Revizija te skale sastoji se od 50 tvrdnji koje počinju s "Ja mislim...", a odnose se na djetetove kognitivne aktivnosti za vrijeme ispitivanja. Instrument uključuje pet subskala: subskale pozitivne i negativne evaluacija, subskala misli vezanih za ispitnu situaciju, subskala tvrdnji koje opisuju samoinstrukcije i subskala tvrdnji koje opisuju strategije suočavanja u ispitnoj situaciji.

Gittelman (1985) predlaže bateriju za ispitivanje anksioznosti kod djece koja se sastoji od četiri skale, i obuhvaća procjenu djetetove anksioznosti od strane roditelja, skalu samoprocjene za dijete, upitnik za roditelje koji obuhvaća specifične podatke iz djetetova života (spavanje, strahovi i brige, navike, somatske smetnje, temperament, problemi u školi i sl.), i skalu procjene za učitelje. Ovo je vjerojatno jedan od najsystematičnijih i najobuhvatnijih instrumenata za ispitivanje dječje anksioznosti.

Skala ARC-R (*Anxiety Rating for Children- Revised*) Gail Bernstein i suradnika (1996) namijenjena je kliničkim psiholozima za procjenu simptoma anksioznosti kod djece i adolescenata. Sastoji se od dvije subskale: subskale psiholoških komponenti anksioznosti koja uključuje anksiozno raspoloženje i misli, napetosti, strahove, separacijsku anksioznost, depresivna raspoloženja i poremećaje spavanja; i subskale somatskih i fizioloških pokazatelja anksioznosti koja uključuje informacije o mišićnim, senzornim,

kardiovaskularnim, respiratornim, gastrointestinalnim i dr. promjenama. Skala se pokazala kao pouzdan instrument za procjenu anksioznosti kod djece u kliničke svrhe.

U nas su istraživanja na području konstruiranja instrumentarija za ispitivanje anksioznosti kod djece još uvijek malobrojna. Najpoznatiji je Upitnik za ispitivanje dječjeg straha od škole, IDSOS autorica Arambašić i Krizmanić (1986), koji je nastao po uzoru na TASC, a namijenjen je uzrastu od šest do devet godina. Osnovni statistički parametri navode na zaključak da se radi o upitniku koji uz neznatne korekcije može biti prikladan za ispitivanje straha od škole kod prvoškolaca. Kasnije su izvršena prilagodba upitnika za stariji uzrast (IV. i V. razred) te je tako nastao Upitnik za mjerenje straha od ispitivanja (Arambašić i sur. 1989).

Anić (1981) upozorava na probleme koji se javljaju prilikom ispitivanja anksioznosti pomoću skala. Naime, skale zahtijevaju od ispitanika samoprocjenu, a preduvjeti za to su 1) da ispitanik prepoznaje svoja stanja anksioznosti i 2) da ih je voljan saopćiti ispitivaču. Djeca često imaju problema oko udovoljavanja ovim zahtjevima jer im ponekad nije lako prepoznati i imenovati anksioznost. Zbog takvih, ali i drugih problema, neki autori su pokušali konstruirati skale s dva tipa pitanja: ona na koje ispitanik sam odgovara prepoznavajući i imenujući vlastitu anksioznost, i pitanja pomoću kojih se posredno zaključuje o njegovoj anksioznosti. Primjer za to vidimo u Cattellovoj skali (Anić 1981) koja se sastoji od četrdeset pitanja, od kojih polovica ispituje prepoznatljivu vlastitu anksioznost, a polovica tzv. prikrivenu anksioznost.

Usprkos sve brojnijim istraživanjima dječje anksioznosti u svijetu, kod nas se još uvijek osjeća nedostatak valjanih i pouzdanih instrumenata za njeno mjerenje. Stoga se ovim radom željelo provjeriti primjenjivost upitnika anksioznosti AFS (*Angstfragebogen für Schuler*) Wiczerkowskog i suradnika (1973) na našoj populaciji.

Metoda

Ispitanici

Ispitivanje je provedeno na uzorku svih učenika petih razreda u dvije osnovne škole u Požegi (ukupno 701 učenik: 359 djevojčica i 342 dječaka) u razdoblju od tri godine (1989, 1992, 1995).

Instrumentarij

Instrument za ispitivanje anksioznosti koji se koristio u ovom radu skala je AFS (*Angstfragebogen für Schuler*) Wiczerkowskog i suradnika (1973).

Skala je prevedena i primjenjivana na našoj populaciji u istraživanjima koje je provodio Hadžiselimović (1986, 1988). Izvorno je namijenjena učenicima od devet do šesnaest godina i ispituje četiri osnovna aspekta anksioznosti:

- anksioznost u ispitnoj situaciji (15 tvrdnji),
- opću, manifestnu anksioznost (15 tvrdnji),
- nezadovoljstvo, averziju prema školi (10 tvrdnji),
- socijalno poželjne oblike ponašanja (10 tvrdnji).

Skala anksioznosti u ispitnoj situaciji opisuje osjećaje bespomoćnosti i nelagode koji se javljaju u ispitnoj situaciji u obliku straha od zakazivanja u rješavanju zadataka, koji je često praćen reakcijama vegetativnog živčanog sustava.

Skala manifestne anksioznosti sadrži tvrdnje koje se odnose na opće simptome anksioznosti kao što je lupanje srca, nervoza, smetnje pri spavanju i koncentraciji, kao i prestrašenost i smanjeno samopouzdanje. Ova skala ispituje tendencije da se u raznim životnim situacijama manifestiraju anksiozne reakcije i prema Wiczerkowskom i suradnicima (1973) rezultati na ovoj skali su u visokoj korelaciji s rezultatima na ljestvicama neurotizma. Ova opća tendencija anksioznom reagiranju obično je osnova na kojoj će se lakše razviti i specifični strah od ispitivanja.

Rezultati na *skali nezadovoljstva školom* ovise o učestalosti negativnih iskustava koja se akumuliraju tokom školovanja, a djelomično su posljedica straha od ispitivanja i neuspjeha.

Skala socijalne poželjnosti, ili - kako se češće naziva - lie-skala, ispituje tendencije učenika da se ponašaju na prilagođeni i socijalno poželjni način. U ovom slučaju može biti interpretirana kao strah da se odstupi od socijalno poželjnih oblika ponašanja.

AFS se primjenjuje individualno ili grupno. Učenik na svaku tvrdnju odgovara na jedan od tri načina: prihvaćanjem ponuđene tvrdnje i zaokruživanjem slova "T" što mu donosi 2 boda, neprihvaćanjem ponuđene tvrdnje i zaokruživanjem slova "N"- 0 bodova, te ukoliko se ne može opredijeliti za jedan od ponuđenih odgovora zaokruživanjem "?" što donosi jedan bod.

Autori navode da se upitnik primjenjuje za:

- utvrđivanje rasprostranjenosti atmosfere straha u školi kao pomoć učitelju u radu;
- individualnu dijagnozu kao osnovu za terapijske mjere i za kontrolu terapijske efikasnosti;
- u znanstvene svrhe, za psihološka, pedagoška i sociološka istraživanja anksioznosti u djece.

U prvoj verziji AFS je imao devedeset i šest pitanja baziranih većim dijelom na pitanjima iz skala MAS (*Manifest Anxiety Scale*), CMAS (*Children Manifest Anxiety Scale*) i TASC (*Test Anxiety Scale for Children*).

Skala anksioznosti u ispitnoj situaciji je u toj prvoj verziji imala 25 tvrdnji, skala manifestne anksioznosti 26, skala nezadovoljstva školom 23 i skala socijalne poželjnosti 22 tvrdnje. Nakon provedene analize čestica i faktorske analize (Wieczerkowski i sur. 1973) konačna verzija upitnika AFS sastojala se od 50 tvrdnji.

Prema Wieczerkowskom i sur. ova konačna verzija AFS skale ima internu konzistenciju od .84 za subskalu anksioznosti u ispitnoj situaciji, .79 za skalu manifestne anksioznosti, .72 za skalu nezadovoljstva školom i .72 za skalu socijalne poželjnosti. Pouzdanost tipa test-retest iznosi od .73 do .74 za sve subskale.

Postupak

Skala anksioznosti za djecu AFS (Wieczerkowski i sur. 1973) primijenjena je u tri navrata: godine 1989. (231 ispitanik), 1992. (234 ispitanika) i 1995. (236 ispitanika). U ispitivanju je sudjelovao ukupno 701 učenik petog razreda iz dvije osnovne škole. Upitnik je u sva tri navrata primjenjivao psiholog škole, za vrijeme nastave, metodom grupno vođenog rada. Ispitivanje je trajalo u prosjeku 10 minuta.

Rezultati i diskusija

Prvi korak pri adaptaciji upitnika AFS bio je provjeriti faktorsku strukturu i unutarnju konzistentnost svake od subskala ovog upitnika. Autori izvještavaju o jednofaktorskoj strukturi svake subskale, te zadovoljavajuće visokim koeficijentima unutarnje pouzdanosti tipa Cronbach - alpha, koji su se

kretali od 0.74 do 0.85. Faktorske analize (metodom zajedničkih faktora) na našem uzorku potvrdile su jednofaktorsku strukturu za tri od četiri subskele upitnika AFS: subskalnu Ispitne anksioznosti, Manifestne anksioznosti i Socijalne poželjnosti. Pri tome je kod subskele Ispitne anksioznosti svih petnaest čestica imalo zadovoljavajuće (veće od 0.30) zasićenje ekstrahiranim faktorom koji je objašnjavao 28% zajedničke varijance (Tablica 1). Unutarnja konzistentnost ove subskele također je bila visoka, Cronbach alpha koeficijent iznosio je 0.85 (Tablica 1A). Isti Cronbach-alpha koeficijent za ovu subskalnu dobili su i sami autori upitnika (prema Wiczerkowski i sur. 1973). Faktorskom analizom subskele Manifestne anksioznosti također je potvrđena njena jednofaktorska struktura, a ekstrahirani faktor objašnjavao je 20.8% zajedničke varijance. Međutim dvije čestice ove subskele (tvrdnje pod rednim brojem 3. i 5. u Tablici 2) nisu imale zadovoljavajuće saturacije ekstrahiranim faktorom (veće od 0.30), a i sadržajno odstupaju od ostalih čestica. Stoga su one izuzete iz daljnjih obrada. Unutarnja konzistentnost ovako skraćene skale iznosila je 0.79, što se može smatrati zadovoljavajuće visokom (Tablica 2A), iako je ovaj koeficijent nešto niži od koeficijenta o kome izvještavaju autori upitnika (0.83). Jednofaktorsku strukturu pokazala je i analiza treće subskele - socijalne poželjnosti. Ekstrahirani faktor objašnjavao je 31.3% zajedničke varijance i sve čestice osim jedne (tvrdnja pod rednim brojem 33. "Nikad se ne služim neistinitim opravdanjima") imale su zasićenja ovim faktorom veća od 0.3 (Tablica 3). Mogući razlog nedovoljne povezanosti ove čestice s ukupnim rezultatom na subskali jest pomalo nespretna formulacija s dvostrukom negacijom ove tvrdnje u prijevodu na naš jezik. Ova je čestica stoga izuzeta iz daljnjih obrada, te je unutarnja konzistentnost ovako skraćene skale iznosila 0.81 (Tablica 3A). Ovaj koeficijent Cronbach-alpha viši je od koeficijenta koji navode autori upitnika (0.74).

Za razliku od tri navedene subskele, četvrta subskala Nezadovoljstvo školom nije se na našem uzorku pokazala jednofaktorskom. Faktorskom analizom ekstrahirana su dva faktora (Tablica 4). Prvi faktor uključuje samo tri čestice i mogao bi se interpretirati kao pozitivan stav prema školi ili zadovoljstvo školom, dok drugi faktor uključuje preostalih sedam čestica i mogao bi se interpretirati kao negativan stav ili nezadovoljstvo školom. Međutim tri čestice koje su visoko zasićene prvim faktorom gotovo su sadržajno iste ("Ipak me veseli što još mogu ići u školu", "Idem rado u školu", "Ipak je lijepo ići u školu premda su i praznici ugodni"). Pri tome se i njihov smjer i njihov sadržaj prilično razlikuju od preostalih sedam čestica u ovoj skali. Kako u originalnoj skali ove dvije subskele čine jednu jednofaktorsku subskalnu, postavlja se pitanje zbog čega su se na našem uzorku u ovoj subskali

izdvojila dva faktora. Jedno od mogućih objašnjenja odvajanja dvaju faktora unutar originalne subskale Nezadovoljstva školom je da je pri prevođenju originalnih tvrdnji s njemačkog na hrvatski jezik došlo i do promjene njihova sadržaja, odnosno da su prevođenjem dobile neke konotacije karakteristične za našu kulturu koje su uvjetovale ovakve razlike. Stoga smo odlučili da ove tri čestice izostavimo iz daljnjih obrada. Međutim ovako skraćena skala Nezadovoljstva školom nije imala i zadovoljavajuće visoku unutarnju konzistentnost (Cronbach alpha = 0.63), a dvije čestice imale su povezanost s ukupnim rezultatom na subskali manju od 0.30 (Tablica 4A). Ove čestice ipak nisu izuzete iz subskale budući da bi njeno daljnje skraćivanje oslabilo ionako nisku pouzdanost. Preporučamo stoga primjenu ove subskale samo za istraživačke svrhe u kojima se dopušta i korištenje instrumenata s nešto nižom pouzdanošću.

Ako se razmotre rezultati svih provedenih analiza zajedno, moglo bi se zaključiti da su se za tri originalne subskale AFS - upitnika: ispitnu anksioznost, manifestnu anksioznost i skalu socijalne poželjnosti potvrdile jednofaktorske strukture te da su ove subskale i na našem uzorku pokazale zadovoljavajuće visoku unutarnju pouzdanost. Međutim, četvrta subskala koju su autori nazvali nezadovoljstvo školom znatno je skraćena i kao takva ima nisku unutarnju konzistentnost.

Cjelovitiji uvid u strukturu cjelokupnog upitnika AFS daje matrica korelacija među subskalama upitnika (Tablica 5). Uočljiva je značajna, visoka korelacija ispitne i manifestne anksioznosti, te isto tako značajna i prilično visoka korelacija ovih dviju subskala i subskale nezadovoljstva školom. Skala socijalne poželjnosti u negativnoj je, niskoj, ali značajnoj korelaciji s trima ranije spomenutim subskalama. Ova negativna povezanost logična je: učenici koji u većoj mjeri osjećaju anksioznost i nezadovoljstvo školom, odnosno oni koji to slobodnije "priznaju", i na skali laži nemaju potrebu davanja socijalno poželjnih odgovora. Drugim riječima, općenito su iskreniji. Faktorskom analizom drugog reda provjerili smo da li tri subskale (ispitna anksioznost, manifestna anksioznost i nezadovoljstvo školom) zaista mjere isti konstrukt - anksioznost u školi. Rezultati analize pokazali su jednofaktorsku strukturu cjelokupnog upitnika (ekstrahirani faktor objašnjavao je 44.7% zajedničke varijance, Tablica 6) što potvrđuje pretpostavku da ove tri subskale mjere jedan, zajednički konstrukt anksioznosti u školi. Subskala socijalne poželjnosti nije imala zadovoljavajuće zasićenje ekstrahiranim faktorom, međutim to se moglo obzirom na predmet mjerenja ove subskale i očekivati.

Tablica 1. Rezultati faktorske analize subskale ispitne anksioznosti

Tvrdnje	F1	h ²
1. Bojim se da bismo iznenada mogli pisati školsku zadaću, kontrolni ili test.	.499	.249
7. Kad me učitelj prozove i kad moram doći pred ploču bojim se da bih mogao reći nešto pogrešno.	.578	.334
12. Poslije pismenog ispitivanja u školi uvijek imam osjećaj da sam na mnoga pitanja pogrešno odgovorio iako sam ih prije ispitivanja znao.	.523	.274
15. Za vrijeme pismenog ispitivanja u školi često zaboravim i stvari koje sam prije toga dobro naučio.	.564	.318
22. Ponekad mi se čini da drugi u razredu mogu sve učiniti bolje od mene.	.509	.259
23. Često razmišljam da ću morati ponavljati razred.	.399	.159
25. Kad čujem svoje ime odmah se zabrinem.	.531	.283
30. Kad imamo pismeno ispitivanje u školi najčešće već na početku znam da to ipak neću dobro uraditi.	.615	.379
32. Vjerujem da bih u školi bolje uspijevao kad se ne bih toliko bojao pismenih i usmenih ispitivanja.	.504	.254
34. Još dok se dijele bilježnice za školske zadaće ili testovi srce mi počne jako lupati.	.620	.384
36. Katkad poželim da me ispitivanja u školi ne brinu toliko mnogo.	.342	.117
40. Kad se piše školska zadaća ili test često griješim jer se previše bojim.	.618	.381
41. Kada nastavnik ispituje uvijek mi se pojavi neki čudan osjećaj u stomaku.	.491	.242
44. Uvijek sam uzbuđen prije nekog pismenog ispitivanja u školi.	.527	.277
47. Tijekom ispitivanja strah me da ne dobijem slabu ocjenu.	.539	.290
Eigen		4.20
%		27.99

Tablica 1A. Rezultati analize čestica subskale ispitne anksioznosti

Redni broj tvrdnje	M	SD	r_{it}^*
1.	1.12	.961	.457
7.	1.39	.897	.525
12.	1.48	.856	.479
15.	1.03	.974	.513
22.	1.17	.955	.470
23.	0.78	.953	.357
25.	1.13	.969	.489
30.	1.04	.958	.569
32.	1.37	.887	.468
34.	1.32	.929	.567
36.	1.40	.870	.306
40.	0.963	.954	.569
41.	1.03	.969	.454
44.	1.47	.856	.473
47.	1.62	.763	.490
Cronbach alpha		.849	

r_{it}^* - korelacija čestice s ukupnim rezultatom ako je uklonjen varijabilitet čestice iz ukupnog rezultata

Tablica 2. Rezultati faktorske analize subskele manifestne anksioznosti

Tvrđnje	F1	h ²
2. Češće mi srce jače kuca.	.433	.188
3. Ponekad poželim da me nitko ne poznaje.	.255	.065
5. Katkad moram dobro paziti kako se ponašam da mi nitko ne bi nešto zamjerio.	.273	.075
8. Navečer često ne mogu dugo zaspati jer mnogo razmišljam.	.432	.187
11. Često sam vrlo nervozan.	.511	.261
14. Često razmišljam o tome što bi mi se još sve moglo dogoditi.	.614	.377
19. Često se bojim da kod drugih ne ostavim loš dojam.	.371	.138
20. Često najradije želim biti sam.	.361	.131
26. Ponekad mi je sve pobrkano u glavi.	.546	.298
27. Često mislim o tome da bi mi se moglo nešto dogoditi.	.561	.315
38. Često strahujem od toga da ne napravim neku grešku.	.505	.256
39. I onda kad sam zajedno s drugima ponekad se osjećam usamljeno.	.432	.187
42. Ponekad sam toliko uzbuđen da mi se ruke tresu.	.433	.188
45. Želio bih zapravo biti drugačiji nego što se prikazujem.	.429	.185
49. Zapravo imam vrlo mnogo briga.	.523	.274
Eigen	3.124	
%	20.83	

Tablica 2A. Rezultati analize čestica subskale manifestne anksioznosti

Redni broj tvrdnje	M	SD	r_{it}^*
2.	1.14	.965	.387
8.	0.89	.970	.378
11.	0.90	.952	.466
14.	1.35	.904	.539
19.	1.38	.874	.301
20.	0.69	.930	.314
26.	1.33	.912	.488
27.	1.23	.942	.479
38.	1.51	.832	.442
39.	0.83	.956	.382
42.	1.05	.966	.386
45.	1.17	.944	.381
49.	1.08	.941	.465
Cronbach alpha		.788	

r_{it}^* - korelacija čestice s ukupnim rezultatom ako je uklonjen varijabilitet čestice iz ukupnog rezultata

Tablica 3. Rezultati faktorske analize subskale socijalne poželjnosti

Tvrdnje	F1	h ²
4. Uvijek govorim istinu.	.632	.400
9. Uvijek se ponašam srdačno i poslušno.	.718	.516
13. Uvijek sam pristojan prema drugima.	.724	.524
18. Kad nešto ne znam uvijek to priznam.	.438	.193
24. Nikad nisam loše raspoložen.	.312	.098
28. Uvijek se pristojno ponašam.	.742	.551
33. Nikad se ne služim neistinitim opravdanjima.	.188	.035
37. Još nikad nisam lagao.	.512	.263
43. Prema svima sam uvijek srdačan.	.564	.319
48. Nikad još nisam bio zloban prema nekom drugom.	.480	.231
Eigen	3.129	
%	31.30	

Tablica 3A. *Rezultati analize čestica subskale socijalne poželjnosti*

Redni broj tvrdnje	M	SD	r_{it}^*
4.	1.09	.906	.781
9.	1.23	.879	.772
13.	1.42	.815	.773
18.	1.44	.837	.805
24.	0.826	.905	.819
28.	1.35	.830	.772
37.	0.79	.873	.795
43.	1.20	.856	.792
48.	1.12	.902	.800
Cronbach alpha		.810	

r_{it}^* - korelacija čestice s ukupnim rezultatom ako je uklonjen varijabilitet čestice iz ukupnog rezultata

Tablica 4. Rezultati faktorske analize subskale nezadovoljstvo školom

Tvrdnja	F1	F2	h ²
6. Ipak me veseli što još mogu ići u školu.	.818		.671
10. Ujutro me oneraspoloži i sama pomisao na školu.		.539	.292
16. Bilo bi lijepo kad više ne bih trebao ići u školu.		.421	.182
17. Najviše onoga što se mora učiti u školi ipak se ne može kasnije upotrebiti u životu.		.353	.125
21. Idem rado u školu.	.779		.607
29. Često sam za vrijeme nastave loše raspoložen.		.492	.246
31. U školi je zapravo malo stvari koje nekoga mogu razonoditi.		.457	.209
35. Kad učitelj proziva učenike pred ploču najčešće pomislim "Nadam se da neće prozvati mene".		.432	.198
46. Ipak je lijepo ići u školu premda su i praznici ugodni.	.790		.624
50. Kad me izgrde u školi najčešće je u pitanju neka nepravda.		.321	.104
Eigen vrijednost	1.92	1.33	
% objašnjene varijance	19.22	13.35	

Napomena: Radi preglednosti otisnuta su samo zasićenja veća od 0.30

Tablica 4A. Rezultati analize čestica subskale nezadovoljstvo školom

Redni broj tvrdnje	M	SD	r_{it}^*
10.	0.82	.945	.423
16.	0.37	.732	.316
17.	0.74	.929	.278
29.	0.83	.920	.387
31.	0.92	.909	.368
35.	1.28	.929	.345
50.	1.09	.904	.255
Cronbach alpha	.63		

r_{it}^* - korelacija čestice s ukupnim rezultatom ako je uklonjen varijabilitet čestice iz ukupnog rezultata

Tablica 5: Matrica interkorelacija između subskala upitnika AFS (N=701)

Subskala	Ispitna anksioznost	Manifestna anksioznost	Skala laži	Nezadovoljstvo školom
Ispit. anksioznost	1.00	0.72*	-0.22*	0.55*
Manif. anksioznost		1.00	-0.17*	0.53*
Skala laži			1.00	-0.28*
Nezadovolj. školom				1.00

* $p < 0.01$

Tablica 6. Rezultati faktorske analize drugog reda cjelokupne AFS-skale

Subskala	F1	h ²
Ispitna anksioznost	.805	.648
Manifestna anksioznost	.787	.619
Nezadovoljstvo školom	.662	.438
Skala socijalne poželjnost	-.264	.083
Eigen	1.778	
%	44.72	

Zaključak

Ispitivanje metrijskih karakteristika skale anksioznosti AFS pokazalo je da četiri adaptirane subskale ovog upitnika: ispitna anksioznost, manifestna anksioznost, nezadovoljstvo školom i skala laži, iako ponešto skraćene u odnosu na originalne, imaju zadovoljavajuće metrijske karakteristike na našoj populaciji. Iako je potrebna i daljnja provjera nekih drugih metrijskih značajki ovog upitnika (npr. konstruktna valjanost, validacija na drugim uzorcima, test-retest pozdanost i sl.), ovo istraživanje indicira da bi on mogao predstavljati valjan i pouzdan instrument za mjerenje dječje anksioznosti u školi.

Literatura

- ANIĆ N. (1981) Modeli mjerenja anksioznosti. U: *Psihopatologija neuroza danas*. Beograd: Avalske sveske; 4: 43-52.
- ARAMBAŠIĆ L, LUGOMER G, VIZEK-VIDOVIĆ V. (1989) Provjera metrijskih karakteristika Upitnika za mjerenje straha od školskog

- ispitivanja na učenicima IV i V razreda osnovne škole. *Psihologija*, 22: 16-25.
- ARAMBAŠIĆ L., KRIZMANIĆ M. (1986) Upitnik za ispitivanje straha od škole (IDSOS) - prikaz instrumenata i osnovnih statističkih parametara. *Primijenjena psihologija*; 7: 281-286.
- BERNSTEIN G.A., CROSBY R.D., PERWEIN A.R., BORCHARDT C.M. (1996) Anxiety rating for children- revised: Reliability and Validity, *Journal of Anxiety Disorders*, 10, 2, 97-114.
- GITTELMAN R. (1985) Children's manifest anxiety scale. *Psychopharmacology Bulletin*, 21, 933 - 948.
- HADŽISELIMOVIĆ DŽ. Samoprosuđivanje nekih varijabli doživljavanja škole i vlastitog ponašanja učenika ocjenjivanih brojčanim i opisnim ocjenama. *Obrazovanje i rad*, 1988; 11: 3-12.
- HADŽISELIMOVIĆ DŽ. Strah od škole, njegovo ublažavanje i prevencija. *Obrazovanje i rad*, 1986; 9: 111-118.
- HUGHES J.N. (1988) *Cognitive behavior therapy with children in schools*. New York: Pergamon Press.
- MARTIN R.P. (1988) *Assessment of Personality and Behavior Problems: Infancy Through Adolence*. The Guilford Press, New York, London.
- PHILLIPS B.N., MARTIN R.P., MEYERS J. (1972) Interventions in relation to anxiety in school. u Spielberger C.D. (ur.) *Anxiety: Current Trends in Theory and Research*. New York, San Francisco, London: Academic Press, Vol 2., 409 - 464.
- SARASON S.B., DAVIDSON K.S., LIGHTHALL F.F., WAITE R.R., RUEBUSH B.K. (1960) *Anxiety in Elementary School Children*. New York - London: Wiley & Sons.
- SPIELBERGER C.D. (1972) Conceptual and methodological issues in anxiety research, u Spielberger C.D. *Anxiety: Current Trends in Theory and Research*. New York, San Francisco, London: Academic Press, Vol. 2, 481 - 493.
- WIECZERKOWSKI W., NICKEL H., JANOWSKI A., FITTKAU B., RAUER W. (1973) *AFS - Der Angstfragebogen und Interpretation*. Braunschweig: Westerman Verlag.
- ZATZ S., CHASSIN L. (1985) Cognitions of test-anxious children under naturalistic test-taking conditions, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 53, 3, 393-401.

*Anita Vulić-Prtorić, Izabela Sorić, Vladimir Takšić: AN ACCOUNT OF
THE ANXIETY SCALE AMONGST CHILDREN*

S u m m a r y

The article presents the first results of the application of the AFS anxiety scale devised by Wiczerkowski and associates (1973) which was constructed on the model of scales for examining anxiety amongst children such as MAS, CMAS and TASC. The AFS scale examines the anxiety of children between the ages of 9 and 16 regarding three basic aspects of experience (3 subscales): anxiety in the examining situation, general anxiety and dissatisfaction with school. The subscale of social desirability or the lie-scale is a constitutive part of AFS.

Seeking to verify the validity of this instrument on the Croatian population the authors used a Croatian translation of the questionnaire on a sample of 701 fifth grade elementary school pupils. The results of the investigation show that all four scales of the AFS questionnaire, although in a bit shortened version, have satisfactory metric characteristics in relation to the Croatian population.

KEY WORDS: anxiety, metric characteristics AFS